
ВІЄВСЬКА М.Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра соціально-
гуманітарних наук,
Криворізький економічний
інститут ДВНЗ «Криворізький
національний університет»,
м. Кривий Ріг

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З ЕКОНОМІКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкриваються різноманітні теоретичні підходи, що використовуються для аналізу феномену соціальної відповідальності. У статті аналізуються проблеми формування соціальної відповідальності у майбутніх менеджерів з економіки.

Ключові слова: фахова підготовка менеджерів, соціальна відповідальність, підготовка майбутніх менеджерів з економіки у вищому навчальному закладі, концепція формування соціальної відповідальності.

В статье раскрываются различные теоретические подходы, используемые для анализа феномена социальной ответственности. В статье анализируются проблемы формирования социальной ответственности у будущих менеджеров экономистов.

Ключевые слова: социальная ответственность, профессиональная подготовка менеджеров, подготовка будущих менеджеров экономистов в высшем учебном заведении, концепция формирования социальной ответственности.

The author considers different theoretical approaches to the social responsibility phenomenon analysis. The problems of future managers' – economists' social responsibility forming are analyzed.

Key words: social responsibility, professional preparation of managers, forming of social responsibility, conception of forming of social responsibility.

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві проблема соціальної відповідальності набуває особливого значення, потребує врахування означеного складного особистісного утворення при рішенні життєво-практичних та соціально-економічних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати, що проблема соціальної відповідальності досліджується науковцями різних галузей знань. Незважаючи на певний інтерес до проблеми формування соціально відповідального фахівця в процесі фахової підготовки концептуальні основи формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки в процесі бакалаврської підготовки потребує розробки та висвітлення у науковій літературі.

Формулювання цілей статті полягає у розкритті методологічних основ концепції формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні затребувані фахівці, які володіють не лише теоретичними основами обраної професії, але і реалізують себе на основі цих знань, маючи професійно-творчий потенціал, набуваючи досвіду соціально-відповідальних і особистісно значущих стосунків у сфері економічних спеціальностей. Важливою рисою означених стосунків виступають професійні цінності, у тому числі і соціальна відповідальність. Не випадково пошуки шляхів її формування зв'язані з розробкою концеп-

туальних основ розвитку означеного складного особистісного утворення як важливої складової професіоналізму майбутніх менеджерів з економіки. У сучасній науковій літературі широко представлені погляди різних дослідників на концептуальну основу формування особистості фахівця різних професійних сфер, але цілісна система вихідних положень, що розкривають процес становлення соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки не отримало досі усебічного і глибокого теоретичного обґрунтування.

Поняття «концепція» (від лат. – *conceptio*) не має однозначного тлумачення. В перекладі з латині *conceptio* трактується як розуміння, система, тобто це форма та засіб наукового пізнання, яка є способом розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї теорії. У словнику Ожегова концепція розглядається як система поглядів на будь-що; основна думка чого [3, с. 286] Радянський енциклопедичний словник поняття «концепція» трактує як певний спосіб розуміння, трактування будь яких явищ, основна точка зору, керівна ідея для їх освітлення; провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності. [4, с. 625] У словнику довіднику сучасної загальної освіти концепція трактується і як система поглядів, те чи інше розуміння явищ, процесів.; і як єдиний, визначальний задум, провідна думка будь-якого твору, наукової праці та інше; історично і культурно обумовлена, актуалізована розвитком наукових знань і суспільства система уявлень, поглядів, основних ідей про дане явище. [5, с. 201] У роботах науковців це поняття визначається як сис-

тема основних ідей теорії, провідна ідея в системі теоретичних та методичних знань, спосіб розуміння і тлумачення будь яких явищ і процесів світу, це провідний задум, який визначає принципи життєдіяльності, стратегію дій людини з реалізації планів, програм, проектів тощо. У літературі підкреслюється що це науково обґрунтований і в основному доведений сенс основного змісту теорії, де на відміну від неї він ще не може бути втіленим у чітку систему наукових понять. Концепція не тільки об'ємна, а й змістова сукупність поглядів щодо об'єкта (фрагмента) дійсності. Вона є не лише способом розуміння, а й тлумачення будь-яких явищ і процесів світу. Водночас концепція — це провідна ідея у системі теоретичних і методологічних знань (характеристик, параметрів). Вона органічно поєднує і реалізує пізнавальну й герменевтичну та методологічну функції, забезпечуючи суб'єкт знаннями про навколишню дійсність, методами і фактами пізнання, розробляючи схеми її тлумачення та пояснення.

Разом з тим концепція — це провідний задум, котрий визначає життєдіяльність індивіда, стратегію дій людини у здійсненні планів, програм, реформ (концепція перестрою, концепція реформування аграрного сектору економіки, концепція освіти в Україні тощо).

Становлення соціальної відповідальності як характеристики особистісного образу сучасного менеджера з економіки процес динамічний, складний і суперечливий. Це процес внутрішній, не завжди доступний педагогічному спостереженню і аналізу. Викладачеві важливо чітко уявляти, що він має справу з особистістю, яка багато чого ще не знає, знаходиться в процесі професійного становлення, пошуку себе, свого професійно-особистісного образу. Головне, що потрібно студентам в процесі руху до цілісного професійно-особистісного образу - своєчасна допомога і психологічна підтримка для того, щоб розібратися в собі, зрозуміти свої індивідуальні особливості, побачити проблеми і завдання, які стоять на шляху їх професійного розвитку, побачити перспективу власного зростання в процесі фахової під-

готовки.

Будь-яка концепція, у тому числі і формування соціальної відповідальності майбутнього менеджера з економіки, повинна містити в собі стержневі ідеї, положення, спрямовані на забезпечення випереджачого розвитку професійних якостей студентів, під якими розуміється його відповідність природному середовищу, культурі, суспільству, економіці, професійній діяльності (А.И. Субетто). Відправна роль в розробці концепції належить системі основних положень, ідей, що визначають характер мети і завдань, принципів відбору і структуризації змісту фахової підготовки, методів, форм і засобів відповідно до поставлених цілей і завдань.

Соціальна відповідальність виступає критерієм переваг у відборі теоретичних положень і джерел, що визначають закономірності її функціонування і розвитку.

Розробка концепції супроводжується застосуванням різних джерел теоретичного обґрунтування її засадничих положень, взаємододатковістю якісної і кількісної оцінок, урахуванням специфіки феномену, що формується.

Для зручності користування джерела і опорні ідеї теоретичної аргументації концепції формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки представлена схематично (див. таблиця 1).

Перераховані у табл.1 джерела наукового обумовлення концепції дозволили визначити цілу систему стержневих ідей, провідних положень, представлених в ній принципів.

Складність полягала в тому, що у визначенні сутності поняття «принцип» немає єдності точок зору дослідників. Одні вчені вважають, що принцип - генезис, що виведений із закономірностей діяльності, в якому розкриваються істотні і стійкі причинно-наслідкові зв'язки. Інші вважають, що принцип -- це положення, що ґрунтується на науковому законі, що управляє будь-якими процесами. Більшість вчених-педагогів (В. Андреев, В. Сластьонін, Л. Кондрашова, І. Подласий, І. Харламов та інші) переконані в тому, що принципи виводяться на основі пізнаних законів і закономірностей педагогічного процесу.

Таблиця 1.

Джерела та опорні ідеї теоретичної аргументації концепції формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки.

Джерела наукового обґрунтування	Провідні ідеї
Філософія	Динаміка розвитку
Теорія систем	Системний підхід у рішенні явищ, що досліджуються
Культурологія	Культура як універсальна властивість суспільного життя, становлення особистості професіонала як суб'єкта культурної діяльності
Синергетика	Самоорганізація, відкритість, не лінійність систем, що розвиваються
Праксіологія	Активна діяльність як джерело розвитку особистості
Акмеологія	Професійне становлення особистості у рамках стратегії розвитку індивідуальності та ідентичності
Психофізіологія	Гармонічний розвиток та саморозвиток особистості у діяльності; гармонізація інтелектуального та емоційного, морального та психологічного як основи формування соціальної відповідальності
Дидактика та методика	Цілісність, цілеспрямованість на особистість фахової підготовки як педагогічного явища. Управління методичною системою

Творчою основою фахової підготовки майбутніх менеджерів з економіки служать принципи, що виступають загальною нормою професійного становлення особистості, що базуються на закономірностях, що фіксують інваріантні характеристики, істотні і стійкі зв'язки складного особистісного утворення, що формується як важлива складова професіоналізму. Самі по собі принципи не дають методичних рекомендацій, а слугують підставою для вироблення загальної стратегії досягнення поставлених мети і завдань. За визначенням В. Загвязинського, принцип «це інструментальне, дане у категоріях діяльності вираження педагогічної концепції, це методологічне відображення пізнаних законів і закономірностей, знання про

цілі, сутність змісту, структури навчання, виражене у вигляді рекомендацій, що дозволяють використати їх в якості регуляторних норм практики» [2, с.47] У даному визначенні увага акцентується на двох джерелах, що виступають підґрунтям провідних положень та принципів концепції, що розробляється: концепція – як теоретичне обґрунтування мети фахової підготовки та закони та закономірності, що відображають динаміку протікання освітнього процесу, сукупність провідних ідей, положень, принципів визначають стратегію, спрямованість фахової підготовки на формування соціальної відповідальності як важливої характеристики процесу соціально особистісного обліку майбутнього менеджера з економіки. Під принципом фахової під-

готовки майбутніх менеджерів з економіки розуміється вихідні, керівні положення, дотримання яких сприяє формуванню соціальної відповідальності як показника її якості та результативності. Модернізація фахової підготовки може бути успішно реалізована на підставі концепції формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки. Дослідження нової освітньої реальності, в якій активізується позиція майбутнього менеджера, все більшу роль відіграє особистість та особистісна позиція, активна самостійна діяльність в ситуаціях самовизначення, само проектування, самореалізації. Відповідальну позицію особистості можна формувати тільки залучив студентів у практико-орієнтовану ситуацію, в якій вони змушені діяти, шукати шляхи рішення професійних проблем, нести персональну відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки.

Концепція формування соціальної відповідальності в процесі фахової підготовки майбутніх менеджерів з економіки передбачає розгляд методологічних підходів на теоретичному та практичному рівнях. Під час науково теоретичного обґрунтування процесу формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки, ми виходили з того, що означений процес є цілісним, відкритим, динамічним утворенням та дає можливість створити його цілеспрямованим в системі вищої економічної освіти, визначаючи відповідність поставленій меті кінцевому результату. Методологію розглядають у вузькому та широкому значенні. У широкому сенсі – це філософська вихідна позиція наукового пізнання. У вузькому – це теорія наукового пізнання у конкретних наукових дисциплінах. С. Батишев, В. Краєвський, В. Полонський методологію педагогіки трактують як систему знань та як систему діяльності. З точки зору М. Данілова, В. Краєвського та інших, методологія педагогіки є система знань про підстави та структуру педагогічної теорії, про принципи, підходи та способи добування знань, що відображають педагогічну дійсність, а також система діяльності про отримання таких знань та обґрунтування програм, логіки та методів,

оцінка якості дослідницької роботи. На думку С. Гончаренко термін «методологія» означає вчення про науковий метод пізнання: сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що застосовуються в певній науці: галузь знання, яка вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і перетворювальної діяльності. [1,с.66] Таким чином,актуальними питаннями методології педагогіки є розуміння, визначення, розробка головних методологічних категорій, таких як парадигма, принципи, підходи, метод, концепція та інші. Саме методологія дозволяє нам визначитися з підходами, щодо формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки.

Вирішення поставлених у нашому дослідженні завдань ґрунтується на наступних методологічних підходах: середовищному, системному, аксіологічному, особистісно-діяльнісному, синергетичному.

Представимо характеристику особливостей системного підходу. Сутність якого полягає у тому, що відносно самостійні компоненти процесу формування соціальної відповідальності майбутнього менеджера з економіки розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку, у розвитку та руху. Він дозволяє виявити інтегративні системні властивості та якісні характеристики, які відсутні у елементах, що складають систему. Системний підхід потребує реалізації принципу єдності педагогічної теорії, експерименту та практики. Педагогічна практика є дієвим критерієм істинності наукових знань, положень, які розробляються теорією і частково перевіряються експериментом. Практика стає і джерелом нових фундаментальних проблем освіти. Теорія, відповідно, дає основу для правильних практичних рішень, але глобальні проблеми, завдання, що виникають в освітній практиці, породжують нові питання, що вимагають фундаментальних досліджень. Значення даного підходу у вищій освіті розкривають С. Архангельський, Т. Корнілова, В. Кочетов та інші. В. Афанасьєв розглядає питання системності на рівні управління суспільством. І. Блауберг, В. Садовський, Є.Юдін визначають сутність системного підходу. В. Беспаль-

Таблиця 2.
Характеристика системного підходу.

Представники підходу	Особливості
Б.Ананьєв, В. Бондар, Л.Кондрашова, Т.Корнілова, В.Кочетов, В.Ядов та інші	Орієнтує на виокремлення в системі та особистості, що розвивається інтегративних інваріантних системоутворюючих зв'язків та відносин; на вивчення та формування того, що в системі є стійким, мінливим, головним та другорядним; передбачає з'ясування внеску окремих компонентів-процесів у розвиток особистості як системного цілого; потребує визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та моральної свободи; передбачає опір в освіті на природний процес саморозвитку задатків та творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов.

ко, М. Берулава, Т. Сорочан, Є.Хриков розвивають питання психолого-педагогічного забезпечення функціонування освітніх систем та управління ними. Представимо характеристику особливостей системного підходу (див. табл. 2)

Концепція формування соціальної відповідальності в процесі фахової підготовки майбутніх менеджерів з економіки поєднала у своєму змісті вихідні положення:

1. Теоретичне обґрунтування двоаспектності ціле покладання фахової підготовки майбутніх менеджерів з економіки, яке спрямоване на забезпечення випереджаючого розвитку якостей особистості, під якими розуміються його відповідальність та відповідність природному середовищу, культурі, суспільству, економіці, професійної діяльності з врахуванням змін, що відбуваються у суспільстві.
2. Модульно-блоковому структуруванні професійного знання у вигляді практико-орієнтованих ситуацій як важливого ланцюга стратегії формування соціальної відповідальності як характеристики професіоналізму майбутніх менеджерів з економіки.
3. Реалізація моделі формування соціальної відповідальності в процесі

фахової підготовки майбутніх менеджерів з економіки.

4. Визначення сукупності педагогічних умов, що забезпечують результативність формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки.
5. Виокремлення етапів роботи з формування соціальної відповідальності в процесі фахової підготовки майбутніх менеджерів з економіки.

Концептуальні положення формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки спрямовані на забезпечення поступового переходу від «Я» особистісного до «Я» професійного. Уявлення про «Я» професійне виступає концептуальною основою для визначення цілей фахової підготовки.

Висновки. Отже, врахування запропонованих нами науково-методологічних підходів дозволить сприяти формуванню соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки в процесі фахової підготовки. Концепція визначає методи та способи рішення означеного напрямку на методологічному, теоретичному та практичному рівнях. Подальшу свою роботу ми бачимо у висвітленні сутності моделі формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів з економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278с.
2. Загвязинский В.И. Основы педагогики высшей школы/В.И. Зягвязинский, Л.И. Грищенко. – Тюмень, 1978.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., Сов. энциклопедия, 1970
4. Советский энциклопедический словарь/гл ред. А.М. Прохоров. М. : Сов. Энциклопедия, 1987. – 1600с
5. Тюмасева З.И., Богданов Е.Н., Щербак Н.П. Словарь-справочник современного общего образования: акмеологические, валеологические и экологические тайны. – Спб: Питер, 2004. – 464с.